

KAPITOLA **druhá**

Československo, nebo Česko?

Eliška Tomalová

Když v roce 1993 vznikla Česká republika, jedním z hlavních úkolů české zahraniční politiky bylo umístit nový stát na mapu světa. Všechny dostupné diplomatické nástroje se na této snaze podílely. Česká republika si tak postupně utvářela nové vazby postavené na fyzické přítomnosti ve světě (formou přeskupování a rozšiřování zastupitelských úřadů a dalších vnějších zastoupení) i na nové existenci symbolické (prostřednictvím mezinárodních společenství, členství v mezinárodních organizacích i hledáním hodnot a témat pro zahraniční agendu).

Kulturní diplomacie představuje jeden z nástrojů zahraniční politiky, a proto také hledala a stále hledá způsoby, jak přispět k posilování a šíření dobrého jména nového státu. Aktéři kulturní diplomacie se podíleli na rozšiřování přítomnosti (vznikala nová Česká centra v zahraničí), posilovali vazby v mezinárodních organizacích v oblasti kulturní spolupráce a podporovali účast České republiky na významných kulturních událostech.

Zcela výlučné postavení mezi tématy moderní české kulturní diplomacie zaujímá česko-slovenská linka, která vychází ze specifického vztahu obou zemí. Záměna mezi Československem a Českou republikou je koneckonců také stále jedním z nejvýraznějších a přetrvávajících stereotypů v zahraničí, a to i třicet let po rozpadu Československa.

Kulturní diplomacie v novém prostoru

Základní možnosti a cíle kulturní diplomacie vycházejí z velikosti a pozice státu v mezinárodním prostoru. Oba prvky určují jednání, formují

priority a pomáhají státu uvědomit si reálné možnosti vnějšího působení. Rozpad Československa a vznik České republiky přinesl v tomto ohledu výrazné změny. Česká republika se ve srovnání s Československem zmenšila a její geografické i symbolické těžiště se posunulo více na západ. Jevila se najednou bližší západní Evropě.

V zeměpisném atlase došlo k okamžité změně, v symbolické rovině a v hlavách mnoha lidí ovšem Česká republika zůstala nadále na východě. Od roku 1989 (a později bez Slováků po roce 1993) ČR více usilovala o začlenění do západního světa, východ symbolizoval minulost, až zaostalost, spojování s východní Evropou snižovalo sebevědomí a znamenalo téměř nadávku. Západ byl synonymem vyšší životní, ale i kulturní úrovně, určování trendů v životním stylu, práci i zábavě.

Česká republika se proto chtěla stát plnoprávným členem mezinárodního demokratického společenství. Byla k tomu vybavena kulturními i historickými argumenty, které spoluutvářely příběh o návratu do Evropy. Této situaci pomohl i silný symbolický kapitál sametové revoluce a konkrétně osoby Václava Havla, jehož jméno se během prvních let existence demokratického Československa překrývalo s vnějším obrazem státu (Václav Havel zůstává dodnes českou nejsilnější značkou vnější prezentace).

Rozhovor s Jacquesem Rupnikem, politologem a historikem

Dochází ještě dnes mezi Francouzi k záměně pojmu Československo a Česká republika?

Ano, je pravda, že se výraz Československo ještě objevuje. Pro Francouze zní *République Tchèque* poněkud těžkopádně a výraz *Tchéquie* se moc neuchytil. Problém s názvem tedy přetrvává, ale Slovensko je pro Francouze ještě méně srozumitelné, často zaměňují *Slovénie* a *Slovaquie*. Obecně lze říct, že Francouzi mají potíže s geografí střední a východní Evropy. Z hlediska dědictví po Československu je na tom ale Česká republika lépe, je vnímána jako útvar, který zbyl po Československu, Slovensko, jako území, které se odpojilo, pro Francouze nezůstává tolik v povědomí.

Jak vidí Francouzi Českou republiku dnes?

Česká republika se stala součástí společného dění ve společném prostoru. Pomáhají tomu zkušenosti jako po sobě jdoucí předsednictví Rady EU, kde se Francie střídala s Českou republikou. Ukázalo se, že můžeme na sebe navazovat a navzájem se doplňovat. Poslední předsednictví představovalo zcela jinou zkušenost než to předchozí.

Současné vnímání České republiky ve Francii lze shrnout do dvou příběhů, jejichž nositeli jsou různé generace. První příběh, který vnímá silně moje generace, je spojen s rokem 1968 a se silným prožitkem událostí v Paříži i v Praze. Jakkoli se události roku 1968 v obou kontextech lišily, spojovalo je, že budily velká očekávání, která byla v obou případech nakonec zklamána. Tato paralela ve Francii stále rezonuje.

Druhý příběh je silnější u další generace a je to příběh pozitivní. Jedná se o „Havlův“ téměř pohádkový vývoj, který spojuje hnutí za lidská práva, disent, cesta od vězení až k prezidentství. Tato linie, skoro kýčovitá, Francouze velmi oslovila. I generace mladší zná Havlovo dílo, ale odkaz pomalu vyprchává. Lidé jako já se snaží příběh oživit, využíváme k tomu každé výročí, ale už to nestačí.

I v kulturní oblasti existuje několik referenčních bodů. Opět je to věc generační. V mé generaci všichni znají např. rozmach československé kultury 60. let dvacátého století v oblasti literatury, divadla i filmu. Šedesátá léta jsou obdobím Francouzi přeceňovaným a Čechy podceňovaným.

V literatuře zcela vyčnívá Milan Kundera, byl to spisovatel – velikán. Češi často nevědí, že Kundera byl nejslavnější český spisovatel, a to na celém světě. Kundera pro Francouze objevoval střední Evropu a předělával mentální geografii Evropy. Jeho esej o střední Evropě, která poprvé vyšla v roce 1983, byla znovu publikována v roce 2021 a dočkala se neuvěřitelného úspěchu nejen ve Francii. Byla také přeložena do korejštiny, katalánštiny a mnoha dalších jazyků, kde bychom takový ohlas nečekali.

Česká kulturní diplomacie ve Francii s Kunderovým odkazem pracuje teprve pár let, často i velmi novátorským způsobem. Před dvěma lety se konala výstava Kunderových kreseb. Přišlo mnoho

lidí, více Francouzů než Čechů. Na vernisáž dorazily francouzské osobnosti jako Alain Finkielkraut nebo Antoine Gallimard.

Jaké bylo na základě Vaší osobní zkušenosti zacházení s kulturou ve vnitřní kulturní politice a v zahraniční politice Československa po roce 1989, později České republiky?

Po sametové revoluci rozhodně nebyla kultura vnímána jako nejdůležitější politické téma. Kulturní sektor byl také spjat s Havlovým příběhem – v oblasti divadla či hudebního undergroundu.

Stát se neorientoval na soustředěný vývoz kultury. Kultura nepředstavovala prioritu domácí ani zahraniční. Státní instituce, které se kulturou zabývaly za starého režimu, byly najednou odepsány. Když přišel ministr kultury Pavel Tigrid, tak ačkoli měl cit pro propojení kultury a politiky, neprosazoval myšlenku, že kultura potřebuje podporu, to neodpovídalo jeho přesvědčení. Podle Tigrida kultura nepotřebuje dozor nebo státní rámec, ale potřebuje svobodu. Jeho vzorem byl spíše britský Arts Council. Neměl za vzor francouzský model, kde stát je mecenáš. A to se později projevilo i v podpoře vývozu kultury do zahraničí, tedy v kulturní diplomacii.

K 1. lednu 1993 bylo Československo rozděleno na dva státy. Z geografického pohledu vypadá situace jasně a srozumitelně. Původní státní útvar o velikosti 140 tisíc kilometrů čtverečních byl nahrazen Českou republikou o rozloze 78 kilometrů čtverečních a Slovenskem s 49 tisíci kilometry čtverečními. Podíváme-li se na počet obyvatel, vidíme, že přibližně 15 milionové Československo se rozdělilo na 10 milionovou Českou republiku a 5 milionové Slovensko. V dějinách dvacátého století nenajdeme mnoho příkladů zmenšení států. K většině z nich došlo po konci studené války a bylo doprovázeno násilím, nebo dokonce válečným konfliktem. Mezi nejznámější případy patří rozpad Jugoslávie, Sovětského svazu a v neposlední řadě i Československo, rozdělené klidnou cestou.

Ve středoevropském prostoru se tedy po rozpadu Československa objevily dva malé státy. Česká republika se rozlohou mohla v Evropě

srovnávat s Maďarskem, Rakouskem, Portugalskem nebo Irskem a počtem obyvatel i s Řeckem a Švédskem. Jakkoli se nám může označení *malý stát* nelíbit, odpovídá realitě. Jako malý stát je ČR stále zastoupena v mezinárodních organizacích, jako malý stát je označována zahraničními médii, která jí věnují přiměřenou, tedy dost omezenou pozornost. Když v roce 2023 premiér Fiala podnikl zahraniční cestu do aktuálně českou zahraniční politikou prioritizovaného Indo-Pacifiku, byla Česká republika označena na webu *France Culture* za „malou republiku s velkými ekonomickými ambicemi“. Na mapě Evropy se řadí do relativně početné skupiny států menší velikosti, na mapě světa je už vidět téměř jen s lupou. Je zdravé si to uvědomit a nutné se naučit s touto daností pracovat.

Malé státy to obecně nemají v mezinárodních vztazích snadné. Pokud nedisponují silnou značkou, jako třeba Švýcarsko, mívají problém se prosadit, vymezit, často jen upozornit na to, že existují. Situace České republiky byla o to těžší, že se jednalo o vznik nové entity, byť navazující na československou tradici.

Mapa české kulturní diplomacie

První cestu, jak ukotvit stát v mezinárodním prostoru a upozornit na jeho existenci a specifika, představuje posílení jeho zahraniční přítomnosti fyzicky, což znamená především spoléhat na síť zahraničních antén státu. V prostředí kulturní diplomacie to znamená navyšování počtu kulturních institutů v zahraničí.

V české kulturní diplomacii panuje stále živé přesvědčení, že je žádoucí rozšiřovat svou fyzickou přítomnost a že dopad práce diplomatů je umocněn počtem zahraničních zastoupení v hostitelské zemi. Zahraniční přítomnost (tedy počet Českých center, lektorátů, zastupitelských úřadů a konzulátů, poboček CzechTrade a CzechTourism) se od roku 1993 zvyšovala, umístění vnějších zastoupení státu reflektovalo posuny v orientaci zahraniční politiky, často ale také vycházelo jen z možností a vůle velvyslanců posílit českou přítomnost v dané zemi. Nová Česká centra vznikají na základě iniciativy ministerstva zahraničí nebo ústředí Českých center, finální rozhodnutí o zřízení centra se pak odehrává na ministerstvu zahraničí.

Pro mnohé kulturní diplomaty představuje v roce 2023 důraz na fyzickou přítomnost v zahraničí trochu zastaralý přístup. V době

internetu a sociálních sítí se stírají hranice mezi domácím a zahraničním. Dnes můžeme působit na zahraniční veřejnost odkudkoli, utvářet virtuální setkání. Je to cesta, která sice nemůže nahradit tradiční mezilidský kontakt, může jej však doplnit. Některé země (ale je jich minimum) provozují kulturní diplomacii online, a to buď zčásti, nebo téměř výhradně. Například Švédský institut má jen jednu fyzickou zahraniční pobočku – v Paříži. Naprostou většinu svých kapacit věnuje vytváření digitálního obsahu o Švédsku, cílení na jednotlivá publika v zahraničí a ověřování reakcí. Spravuje webovou stránku o Švédsku, velkou fotobanku, informační portál o možnostech studia ve Švédsku a také databázi kulturního obsahu ke sdílení nebo vystavení, který je dostupný jak švédským ambasádám, tak nejširší veřejnosti. Virtuální vazby jsou také výhodné ve chvíli, kdy fyzická přítomnost v konkrétním teritoriu a tradiční kontakt s publikem není možný. Izrael tak cílí s částí svých veřejně-diplomatických aktivit na publikum, ke kterému fyzicky nemůže – publikum v některých arabských zemích.

Na začátku 90. let dvacátého století se ale o fyzické přítomnosti uvažovalo jinak a rozmístění zastupitelských úřadů, kulturních středisek a dalších státních agentur působících v zahraničí mělo výraznější vliv na vnímání statusu dané země. Z tehdejších finančních a personálních možností České republiky vyplývalo, že nemůžeme a vlastně ani nechceme otevírat kulturní pobočky v každé zahraniční destinaci. V počtu kulturních Center jsme se samozřejmě nemohli srovnávat s velkými hráči, jako je Německo nebo Francie, jejichž zahraniční kulturní přítomnost je globální. Na poměry malého státu ale Česká republika postupně navyšovala počet svých zahraničních zastoupení rychle a intenzivně a jejich počet stále narůstá.

Jak se proměňovala mapa Českých center ve světě? Se změnami české přítomnosti v zahraničí po roce 1993, které se dostavily zejména v důsledku reorientace na západní Evropu a Spojené státy americké, došlo i k překreslení mapy poboček Českých center v zahraničí. Během více než 50 let existence komunistického Československa se stát soustředil na partnery uvnitř východního bloku, kde také fungovalo nejvíce zahraničních kulturních středisek. Některá z nich byla založena brzy po druhé světové válce, jako například středisko ve Varšavě v roce 1949 nebo v Sofii ve stejném roce, další přibývala postupně: v 50. letech

20. století ve východním Berlíně a v Budapešti, později přibyla Bukurešť, a to až v roce 1981.

Česká kulturní diplomacie se po pádu železné opony a později po rozpadu Československa zaměřila teritoriálně zejména na sousední státy ve střední Evropě a další evropské státy, přičemž některé pobočky získaly širší regionální působnost, například v Rumunsku a Bulharsku. V devadesátých letech dvacátého století se síť Českých center výrazně rozšířila. Na konci dekády disponovala Česká republika 17 center v 15 zemích světa. Po roce 2000 byla otevřena i delší centra mimo Evropu (do té doby byl jedinou mimoevropskou adresou New York), vznikla tak pobočka v Tokiu, Káhiře, Tel Avivu nebo v Soulu. V roce 2023 se seznam ustálil na počtu 26 zahraničních poboček. Celkově se body na mapě zahušťují v oblasti Asie a Afriky, více na významu získává mimoevropský prostor, čemuž odpovídá otevření nového kulturního centra v Hanoji a příprava založení nového Českého centra v Taipei.

Součástí sítě kulturní diplomacie jsou i další zahraniční zastoupení jako zastupitelské úřady a konzuláty v téměř všech zemích světa, které v oblasti kulturní diplomacie doplňují aktivity Českých center (v případě, že v dané zemi České centrum působí) nebo jsou jedinými aktéry české kulturní diplomacie v hostitelské zemi, protože součástí diplomatické práce je i spolupráce kulturní.

Pozice české kulturní diplomacie se liší v závislosti na politickém a kulturním kontextu v dané zemi a samozřejmě také na základě různé historie bilaterálních vztahů s Českou republikou. Jakkoli je realita v místě působení komplexní, lze zjednodušit pohled na mapu české kulturní přítomnosti a rozdělit postavení kulturních center do tří kategorií. Za prvé se jedná o působení ve starých členských státech Evropské unie a ve Spojených státech amerických, kde funguje česká kulturní diplomacie v konkurenčním lokálním prostředí (které je navíc velmi finančně náročné), musí se prosadit formou spolupráce s ostatními kulturními centry a velmi intenzivně a cíleně bojovat o prostor na místní kulturní scéně. Druhou situaci představují ty hostitelské země, se kterými Česká republika udržuje silné kulturní vazby (obvykle z období před rokem 1989). Česká kultura zde není v tak silné konkurenci, navíc zde většinou panuje příznivější ekonomická situace (ve smyslu nižších nákladů na kulturní akce). Jako bonus v takových zemích (Bulharsko,

Rumunsko, Srbsko) funguje jejich potenciál pro obchodní spolupráci s českými firmami, které se mohou uchytit na místním trhu a mají také motivaci sponzorovat českou kulturu v zahraničí. Do třetí kategorie patří „ostatní státy“ – jsou většinou od Evropy vzdálenější, povědomí o české kultuře je zde často nízké a model kulturního působení je asi nejvíce ovlivněn prioritizací nebo také improvizací na základě lokálního kontextu. Česká centra v Tokiu, Káhiře nebo Soulu mají tak odlišné postavení, že je velmi těžké jejich aktivity zobecňovat.

Kromě Českých center a zastupitelských úřadů, které spadají do sféry působnosti ministerstva zahraničí, jsou na mapě vnější kulturní prezentace také další hráči, kteří mají možnosti přímého kontaktu se zahraničním publikem. Jejich aktivity jsou spojeny se specifickými oblastmi kulturního působení. Pro výuku jazyka a literatury jsou to zahraniční lektoráty na univerzitách, spravované Domem zahraniční spolupráce (DZS) spadajícím pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Lektorři a lektorčky českého jazyka a literatury jsou chápáni jako vyslanci české kultury, kteří přispívají k šíření povědomí o České republice v zahraničí. V akademickém roce 2022/2023 fungovalo celkem 35 lektorátů, z toho převážná část v Evropě (nejvíce v Polsku – 6 a ve Francii – 5).¹

K české kulturní přítomnosti v zahraničí přispívají také krajané. Krajané jsou spolutvůrci i příjemci kulturní diplomacie. Krajanská tematika je stálíci české zahraniční politiky od vzniku České republiky. Mohou být vnímáni jako vyslanci české kultury v zahraničí a její symbolický lidský kapitál. Jejich kulturní činnost je velmi různorodá, organizují vlastní kulturní akce, které doplňují kulturní nabídku českých zastupitelských úřadů a Českých center. Stát je tedy chápe jako součást své neformální diplomatické agendy a dlouhodobě finančně podporuje konkrétní krajanské projekty, jako jsou přednášky o ČR, kurzy české kuchyně nebo vydávání krajanských časopisů. Krajané jsou také cílovým publikem kulturní diplomacie. V současné době se k českému původu hlásí asi dva miliony lidí, kteří žijí mimo území České republiky.

1 Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (2023).

Češi v zahraničí: krojování krajané, nebo manažeři globálního korporátu?

„Podpora krajaných komunit se soustředí především na kulturní dědictví tradičních českých/československých krajaných komunit a vzdělávání dětí nové diaspory. Chybí naopak podpora návratové migrace (např. mladí vědci) či systematictější kontakt s novou diasporou. Politika spíše reaguje na iniciativy ‚zdola‘, kdy krajaná občanská společnost často významně doplňuje roli státu, například české školy často plní funkci kulturního sociálního centra.“¹

Krajaná komunita se proměňuje. Nejvíce krajanů žije v Evropě, Spojených státech amerických, Jižní Americe a Austrálii, nejméně pak v Asii a v Africe. Dozvídáme se o nich většinou z reportáží v cestovatelských časopisech nebo u příležitosti předávání ocenění *Gratia Agis*, kterou uděluje ministerstvo zahraničí osobnostem z krajané komunity, které se zasloužily o šíření dobrého jména České republiky. Krajané jsou ale skupina velmi různorodá, někteří jsou potomky dávných emigrantů, jiní opustili naše území ve druhé polovině 20. století, zejména ve dvou velkých vlnách – po roce 1948 a 1968. Odcházeli z tehdejšího Československa, a proto je československá kulturní linka v krajané komunitě pořád silná a živá. Většina krajaných spolků má ve svém názvu „československý“, případně „Češi a Slováci“. Přidávají se k nim ještě zástupci mladší generace, Češi pracující v zahraničí – zaměstnanci zahraničních firem a mezinárodních organizací. Obrázek krajanů je tedy různorodý, silně v něm ale přetrvává folklorní stereotyp.

Kdo rozhoduje o tom, kdo je krajanem?

Příslušnost ke krajané komunitě má i svou oficiální podobu. Zmocněnec pro krajané záležitosti ministerstva zahraničí může vystavit potvrzení, které dokládá, že daný jedinec je součástí české krajané komunity. „Krajanem je každý cizinec, který má prokazatelně český národnostní původ, nebo je dítětem rodiče s českým národnostním původem, nebo dítětem dítěte rodiče s českým ná-

1 Nové přístupy ke koordinaci krajané politiky, TAČR BETA, 2022.

rodnostním původem.“ O vztahy s krajany pečuje kromě ministerstva zahraničí také parlament, a to zejména Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí. Směrem ke krajanským komunitám vysílá také Český rozhlas – Radio Prague International. Významnou složkou spolupráce s krajany představuje vzdělání a výuka jazyka. Založení tzv. České školy bez hranic, která poskytuje výuku českého jazyka v zahraničí pro předškolní a školní děti krajanů, vzešlo právě z krajanské iniciativy. Česká republika se také stará o to, aby se posiloval vztah nových generací se zemí původu – organizuje kurzy českého jazyka pro krajany, ale také studijní pobyty na vysokých školách v České republice, vysílá ke krajanským komunitám české učitele a podporuje lektoráty českého jazyka a literatury.

Mezinárodní partnerství a kulturní diplomacie

Pro ukotvení České republiky jako moderní demokratické společnosti po roce 1993 nebyla důležitá pouze přítomnost na mapě, tedy ve fyzickém prostoru, velkou roli hrála i přítomnost symbolická. Prvním ze způsobů k posílení důvěryhodnosti státu a jedním ze základních cílů zahraniční politiky nového státu se v daném kontextu stalo členství v NATO a v Evropské unii. Začlenění do obou organizací prospělo vnějšímu obrazu České republiky, která jako malý stát mohla a může nadále těžit z přináležitosti k velkému celku (obzvláště jedná-li se o celek s dobrou pověstí).

Pro kulturní diplomacii má stěžejní význam členství v Evropské unii, což se projevuje v rovině praktické i symbolické. Česká centra začala aktivně spolupracovat s členskými státy už před vstupem do EU, mezníkem v rozvoji center se ale stal vznik platformy EUNIC (EU National Institutes for Culture), která sdružuje kulturní instituty evropských zemí. Česká republika se v roce 2006 stala jedním ze zakládajících členů EUNIC, což s sebou přineslo větší propojení s ostatními aktéry kulturní diplomacie v Evropě, a tudíž i možnost sdílet zkušenosti s tvorbou a realizací. Členství umožňuje také spojit síly s ostatními kulturními instituty v hostitelské zemi, kde fungují tzv. EUNIC clustery, v rámci kterých se potkávají ředitelé kulturních institutů nebo kulturní atašé.

V evropském prostoru se v kulturní oblasti odráží i další spoje-
nectví, jsou ale méně stabilní a jejich význam pro českou kulturní di-
plomacii není přesně koncepčně definován. Jedná se hlavně o uskupení
V4. Potkávají se zde státy, které v devadesátých letech dvacátého století
neměly vždy jasno v tom, zdali na své cestě směrem k symbolickému
Západu představují spíše partnery nebo konkurenty. Česká republika
se v první polovině devadesátých let chovala jako premiant skupiny
a kladla velký důraz zejména na ekonomický rozvoj státu. Kulturní di-
plomacie české vztahy ve střední Evropě doplňovala. České, slovenské,
polské a maďarské kulturní instituty navázaly na svou činnost před pá-
dem železné opony v ostatních státech V4. Spolupráce na poli kultury
se státy V4 ve třetích zemích ale nebyla nikdy výrazná, což platí dodnes.

Výše zmíněné organizace a seskupení, jako je Evropská unie
a V4, se nezaměřují primárně na kulturní spolupráci, ale utváří pod-
mínky pro rozvoj kulturní diplomacie svých členů. Jedinou mezinárod-
ní organizací, která je definována důrazem na kulturu (také na vzdělání
a vědu), tak zosobňuje UNESCO (United Nations Educational, Sci-
entific and Cultural Organization). UNESCO bylo a je v české po-
litice i státní správě vnímáno převážně jako kulturní organizace, což
by mohla být dobrá zpráva pro kulturní diplomacii, svědčí to ale spíše
o omezeném využití možností našeho členství v této organizaci. Česká
republika vstoupila do UNESCO v únoru 1993 a navázala tak na člen-
ství Československa. Hned v červnu 1994 byla zřízena Česká komise
pro UNESCO a sekretariát komise se stal součástí organizační struk-
tury Ministerstva zahraničních věcí. Česká republika je u UNESCO
zastoupena Stálým představitelem ČR při UNESCO v Paříži, z funkce
Zástupkyně stálého delegáta je pak koordinována činnost Stálé delega-
ce ČR při UNESCO.

UNESCO pro nás vždy symbolizovalo zejména kulturní orga-
nizaci. Z pohledu kulturní diplomacie UNESCO představuje partnera
pro spolupráci i silnou značku, spojenou hlavně se Seznamem kultur-
ního dědictví. V očích domácí i zahraniční veřejnosti přidává zápis na
slavný seznam památkám určitý punc kvality. Česká kulturní diplo-
macie s hmotnými i nehmotnými prvky kulturního dědictví vždy ak-
tivně pracovala při prezentaci českého kulturního dědictví v zahraničí.
Nehmotné dědictví lépe cestuje než prvky hmotné kultury. Proto na-
příklad české loutkářství, které je součástí světového kulturního dědic-

tví od roku 2016, se mohlo stát hlavním tématem výstavy „Tajemství dřevěné loutky“ v Soulu či bruselský čůrající chlapeček mohl být oblečen do modrotisku (tato tradiční technologie byla zapsána na seznam UNESCO v roce 2018). Nad rámec kulturní spolupráce a slavného Seznamu památek česká diplomacie po roce 1993 ale potenciál organizace, který spočívá i v oblasti vědecké a vzdělávací, příliš nevyužívala.

Výstavy, přehlídky a veletrhy

Po roce 1993 česká kulturní diplomacie hledala také způsoby, jak se zorientovat a prosadit v prostředí mezinárodní kulturní spolupráce a ve světě umění. Součástí vymezování prostoru pro nový stát se tak stalo i hledání možností, jak jej umístit na mapě kulturní, na které leží významné a prestižní kulturní události, jako jsou mezinárodní přehlídky, festivaly, výstavy a veletrhy nebo i mezinárodní kulturní organizace sdružující umělce a kulturní instituce. Členství v tomto neformálním mezinárodním kulturním klubu dodává státu prestiž, otevírá další cesty k oslovení širšího zahraničního publika a zároveň umožňuje získávat a sdílet zkušenosti. Tento poslední a velmi důležitý aspekt spolupráce s kulturním sektorem na mezinárodní úrovni byl klíčový pro české začlenění do západního prostoru, zejména v devadesátých letech dvacátého století. Česká účast v mezinárodních kulturních organizacích a sítích byly klíčové pro český kulturní sektor a jeho domácí rozvoj, ale i pro kulturní diplomacii a šíření dobrého jména státu.

Na symbolické mapě české zahraniční kulturní přítomnosti se objevily zprvu velké akce, které umožňují zvýšit celkovou vizibilitu státu. Mezi nimi zaujímala vždy výsadní postavení světová výstava Expo, která se koná každých pět let. Česká republika od svého vzniku nechyběla na žádném Expu a česká prezentace v sobě nesla vždy i kulturní prvky. Expo má tedy určité výsadní postavení ve vnější prezentaci České republiky.

Které velké kulturní události s mezinárodním přesahem jsou pro Českou republiku důležité a prestižní natolik, že přímo podporuje účast na těchto akcích? Přesný seznam bychom těžko hledali. Některé Česká republika zdědila z minulosti a navázala tak na účast československou, jiné byly přidány na základě iniciativy českých kulturních institucí. Z perspektivy českého ministerstva zahraničí je česká účast na mezinárodních kulturních akcích více záležitostí kulturní polití-

ky než zahraniční politiky, a tudíž spadá pod Ministerstvo kultury, které se tak spolupodílí na kulturní diplomacii státu. Role Ministerstva kultury a kulturních organizací je zde klíčová, protože mezinárodních kulturních akcí existuje samozřejmě velké množství, a navíc každý umělecký obor nebo odvětví kreativního průmyslu má své mety a setkání. Aktéři kulturního světa se v něm orientují lépe než aktéři zahraniční politiky. Pro styčného aktéra české kulturní diplomacie, Ministerstvo zahraničních věcí, je toto pole zcela neznámé, jak říká bývalá dlouholetá ředitelka Uměleckoprůmyslového muzea, Helena Koenigsmarková, a roli oborově významných organizací typu ICOM (International Council of Museums) a místo České republiky v nich „naše diplomacie vůbec nevnímá“.²

Mezi nejviditelnější a velmi prestižní umělecké akce patří přehlídka současného výtvarného umění – Bienále v Benátkách, kde se stále Česká republika dělí o pavilon v areálu Giardini se Slovenskem.

2 Rozhovor s Helenou Koenigsmarkovou, ředitelkou Uměleckoprůmyslového muzea, ze dne 9. 3. 2023.

Čí je pavilon na Bienále? Československé dítě ve střídavé péči

Český a Slovenský pavilon na Bienále v Benátkách v areálu Giardini je tichým svědkem československého kulturního rozvodu. Byl otevřen v roce 1926, kdy se Československo poprvé zúčastnilo Bienále umění ve vlastních prostorách. Představuje poslední společný kulturní majetek Česka a Slovenska v zahraničí. I když mu vyrostla moderní konkurence, řadí se Bienále stále mezi prestižní umělecké akce s vysokou návštěvností, proto je expozice na Bienále stále pro obě země důležitá a je i součástí kulturní diplomacie obou států.

Společný majetek bývá zdrojem neshod, jak tomu bylo i v případě Československého pavilonu. Napětí se projevovalo už během existence společného státu, kdy slovenská strana vnímala velmi citelně dominantní české působení i centrální organizaci.

Složitost česko-slovenského vztahu se projevila i po rozpadu společného státu. Po roce 1992 se způsob užívání Československého pavilonu několikrát změnil, od spolupráce na společné výstavě, přes dělení pavilonu na dvě části, k současnému střídavému užívání jednou za dva roky – jako společné dítě ve střídavé péči, které se narodilo v ne zcela harmonickém manželství.

Pavilon v Benátkách je stále krásný, stylově čistý a účelný. Ve své době byl velmi moderní a architektonicky zajímavý, navíc se nachází v prestižním sousedství britského a francouzského pavilonu. Po letech užívání se ale jeho stav zhoršil a pavilon už neodpovídal nárokům na plně funkční a komfortní stavbu. Když pak v létě 2019 spadl na střechu pavilonu při bouři strom, s nutností opravy už se nedalo polemizovat. Pavilon byl zprvu opraven jen provizorně. Další Bienále umění se kvůli covidu konalo až v roce 2022, ovšem bez české účasti. Na Národní galerii jakožto komisaře české účasti na Bienále se snesla vlna kritiky za to, že nezajistila náhradní prostory pro českou expozici.

Národní galerie ale situaci řešit začala a společně se slovenskou stranou oznámila, že se na rekonstrukci budou podílet oba státy v poměru 2/3 česká strana a 1/3 slovenská. Architekt i zpracovatel byli vybráni a rekonstrukce by mohla skončit do konce roku 2023, symbolicky tedy v roce, kdy si obě země připomínají vznik nástupnických států Československa, téměř 100 let od první účasti na Bienále ve vlastním pavilonu. Na další Bienále v roce 2024 vychází slovenská účast.

Další významnou mezinárodní událost na kulturní mapě představuje Triennale designu a architektury v Miláně. Oživení české účasti na Triennale je považováno za úspěch kulturní diplomacie iniciovaný Ministerstvem kultury. Česká republika se v roce 2019 do Milána vrátila po padesáti letech a navázala na československou účast v letech 1923–1947. Českou expozici zajišťuje Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, příspěvková organizace Ministerstva kultury. České zastoupení na Triennale má tak punc státní podpory a je součástí neoficiálního seznamu kulturních akcí v zahraničí, na kterých českému státu záleží.